

Primers resultats sobre la seqüència del neolític final al bronze final c. 3350-900 cal. aC a la Cova de la Guineu (Font-rubí, Alt Penedès, Barcelona)

F. Xavier Oms,^{*} Josep Mestres,^{**} Artur Cebrià,^{*} Juan I. Morales,^{***}
Susana Mendiola^{****} i Mireia Pedro^{*}

1 Introducció

El Penedès és un territori natural molt prolífic pel que fa a l'existència de jaciments arqueològics. La seva localització geogràfica i el seu context geomorfològic el fan apte per a l'establiment humà ja des de cronologies antigues. No obstant això, és a partir de l'holocè que el nombre de jaciments augmenta exponencialment, tot i que només una petita part dels llocs disposen d'informació arqueoestratigràfica útil a dia d'avui (Mestres i Esteve, 2016).

Sense ànim de ser exhaustius en l'aspecte historiogràfic, les primeres dades sobre la prehistòria de l'Alt Penedès procedeixen de la Cova de Can Pasqual (Castellví de la Marca), on es documentaren restes d'un vas ceràmic cardial i d'altres restes, probablement de l'edat del bronze (Bosch Gimpera, 1923). Més tard es publiquen els treballs de l'Esquerda de les Ro-

ques del Pany (Torrelles de Foix), un jaciment amb una suposada seqüència que abraça tota la prehistòria recent. Els vestigis més importants es corresponen amb la fase del neolític cardial i amb l'horitzó del neolític final-calcolític (Gri-vé, 1932). Als anys cinquanta del proppassat segle es publica la primera notícia de la Cova del Bolet (Mediona). Els pocs materials disponibles en aquella publicació (Giró, 1947-48), juntament amb les dades conegudes posteriorment (Baldellou, 1979 i excavació inèdita de l'Equip Guineu de l'any 1992), mostren una llarga seqüència, que s'iniciaria al començament de l'holocè amb un epipaleolític microlaminar i que continuaria amb diverses fases neolítiques (cardial, postcardial Molinot, final) i de l'edat del bronze. Durant l'any 1974, i després entre els anys 1981 i 1984, es duen a terme les campanyes a les Guixeres de Vilobí (Sant Martí Sarroca) per part de Josep Mestres (el primer

* SERP, Seminari d'Estudis i Recerques Prehistòriques. Dept. de Prehistòria, Història Antiga i Arqueologia, Universitat de Barcelona. C. Montalegre, 6-8, 08001 Barcelona.

** VINSEUM, Museu de les Cultures del Vi, Vilafranca del Penedès.

*** IPHES, Institut Català de Paleoecologia Humana i Evolució Social.

**** Departamento de Prehistoria, Arqueología, Historia Medieval y Paleografía. Universidad de Murcia.

any en col·laboració amb V. Baldellou). Aquest jaciment a l'aire lliure presenta nivells ocupacionals del neolític cardial, epicardial i postcardial (Mestres, 1981-1982; Mestres, 1987). Poc després, J. Mestres excava al jaciment de l'Hort d'en Grimau (Castellví de la Marca). Es tracta d'un conjunt d'estructures negatives funeràries i també de sitja-fossa amb cronologies entre el neolític postcardial i l'edat del ferro (Mestres, 1988). Després d'aquest moment, ja durant els anys noranta, es comencen a donar les primeres excavacions preventives a l'aire lliure, en jaciments inèdits en aquell moment com el Pou Nou (Olèrdola), el Pujolet de Moja (Olèrdola) (Mestres *et al.*, 1997) i el Mas d'en Boixos (Pacs del Penedès) (Farré *et al.*, 2002). Tots aquests són camps de sitges amb cronologies entre el neolític cardial i l'edat del ferro. Recentment s'han dut a terme excavacions preventives de gran magnitud que han deixat al descobert jaciments nous de les mateixes característiques, com la Serreta, el Mas Pujó i Cinc Ponts (Esteve *et al.*, 2012).

Si ens centrem en la Cova de la Guineu, les primeres notícies es coneixen l'any 1961, quan fou descoberta per Pere Giró (Equip Guineu, 1995). Després d'aquest moment, el jaciment fou excavat sense cap control a les darreries de la dècada dels anys setanta del proppassat segle per part d'un grup d'aficionats (AECC de Mediona). Aquest grup d'aficionats va actuar de manera molt important en els dipòsits de l'interior de la cova i va donar a conèixer un lot de materials molt significatius, que van poder ser estudiats per membres de l'Equip Guineu durant la dècada dels anys vuitanta. Aquests materials oferien una idea bàsica i general sobre les ocupacions a la cavitat, des del neolític antic cardial fins al bronze final. Més tard, després d'uns anys d'oblit, Josep Mestres excava el jaciment l'any 1983. Hi realitza un sondeig de 4 m² a l'interior de la cavitat, amb una seqüència que comprenia un nivell (I) amb enterraments col·lectius del III mil·lenni aC i intrusions posteriors, un altre (II) amb restes del neolític postcardial i cardial i un darrer a la base (III), amb restes lítiques epipaleolítiques. A partir del 1988, s'inicia el projecte de recerca actual sota la direcció de camp de nombrosos

investigadors (M. Bergadà, R. Bartrolí, G. Ribé, X. Esteve, J. I. Morales i F. X. Oms) i la coordinació de Josep Mestres i Artur Cebrià. Durant totes aquestes campanyes s'ha pogut establir una de les seqüències holocenes més completes de Catalunya.

2 El jaciment

La Cova de la Guineu es troba al municipi de Font-rubí (Alt Penedès, Barcelona), a 725 m.s.n.m. al cim del puig de la Plana Pineda (Serralada Prelitoral), molt propera a l'estratègica carrerada del coll de la Barraca i per sobre de la font de Llinars, l'únic punt d'aigua natural proper a la cavitat. L'entorn geològic de la zona del coll de la Barraca és el clàssic de la formació juràssic-triàsic: gresos vermells del Keuper a la base, calcàries del Muschelkalk al tram mitjà i dolomies de gra fi a la part superior. En aquest context, la Cova de la Guineu (de fet, un avenc amb conca de recepció pròpia, que compleix la funció de dolina) és una obertura per dissolució de les esquerdes de la capa de calcàries del Muschelkalk. L'aspecte actual del jaciment és una cavitat d'uns 25 m² (d'ara endavant, Sector Cova), un espai amb una morfologia d'abric de fins a 35 m² (d'ara endavant, Sector Exterior) i tota la dolina externa, d'uns de 110 m² (d'ara endavant, Sector Ampliació).

3 Les intervencions 1988-1997 al Sector Cova

Després de la campanya arqueològica de J. Mestres, l'objectiu inicial de l'equip del SERP era avaluar el grau d'afectació del jaciment després de les activitats dels furtius i la permanència o no de nivells arqueològics in situ de manera extensa. Així, doncs, la tasca tenia un doble objectiu: per una banda, eliminar les zones de farciment remogut, i per altra, completar i millorar la seqüència del jaciment (Equip Guineu, 1995; Morales *et al.*, 2013).

En aquest sentit, es va continuar excavant la zona treballada l'any 1983 (quadres D-E/4-5) i es

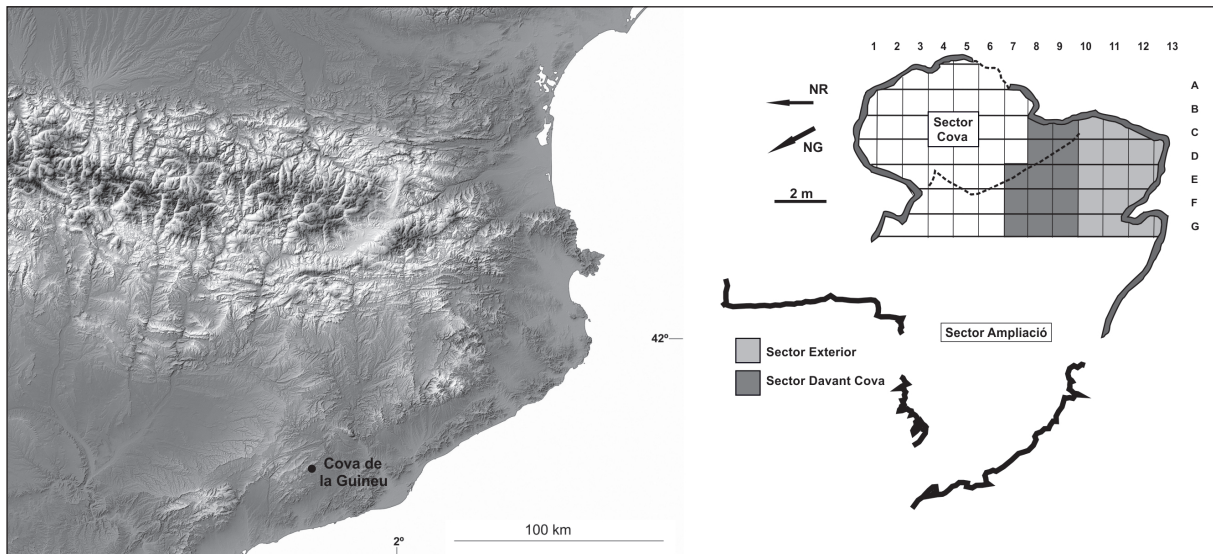

Figura 1. Localització del jaciment

va assolir aquí en extensió el final dels nivells neolítics i l'excavació del nivell III, epipaleolític, que a més fou datat (Equip Guineu, 1995), amb el resultat de 9850 ± 80 BP. Tots els espais que envoltaven aquest sondeig van ser primer netejats de remenats dels furtius i després aprofundits en excavació. En els més propers al sondeig es van excavar els pocs relictos in situ de la capa sepulcral del III mil·lenni aC (nivell Ic interior) i per sota es va documentar, en un espai proper als 10 m^2 , l'existència de nivells d'establució de ramats (*fumier*). Aquests es podien relacionar, culturalment parlant, amb el neolític postcardial Molinot i es corresponien amb els nivell IIa i IIb (*fumier*) (Bergadà *et al.*, 2005). Se'n va obtenir un lot de quatre datacions sobre carbó en columna, amb resultats entre 5580 ± 70 BP i 5330 ± 70 BP. Per sota, el nivell IIc conté restes de *fumier* postcardial al sostre i materials del neolític cardial a la base. En la majoria dels quadres no s'ha aprofundit més enllà dels nivells IIa i IIb (*fumier*), per la qual cosa els nivells IIc (cardial) i III (epipaleolític) estan a l'espera de ser excavats en extensió.

Per altra banda, en tots els quadres més propers a les parets de la cova els estrats arqueològics es trobaven molt alterats, tant a causa del *télescopage* dels estrats com per l'acció dels animals cavadors. Per aquest motiu, no s'hi va

treballar de manera gaire intensiva i s'ha anat abandonant progressivament.

4 Les intervencions 1992-2015 al Sector Davant Cova i Sector Exterior

Davant l'alteració dels nivells de l'interior de la cova, es va decidir expandir l'excavació vers l'exterior, ja que aquest tram no es trobava alterat pel furtius. Això va permetre obtenir més i millors dades sobre la formació arqueoestratigràfica.

El Sector Exterior es divideix en dos trams. El primer, a l'entorn de la visera de la cavitat (Sector Davant Cova), que es va excavar entre els anys 1992 i 1998, i el segon, a l'espai exterior, amb morfologia d'abric, excavat des del 1999 fins l'actualitat (Sector Exterior) (fig. 1).

A nivell macro, s'han documentat tres nivells estratigràfics, que contenen fins a cinc episodis arqueològics diferenciats: el nivell I es correspon amb un mínim de tres episodis de caigudes de blocs i que, amb sengles hiatus entre aquests, es corresponen amb els nivells superficial, a i b, el nivell Ia i el nivell Ia(b). En general, l'aportació sedimentària no seria important (tret dels blocs) durant la forma-

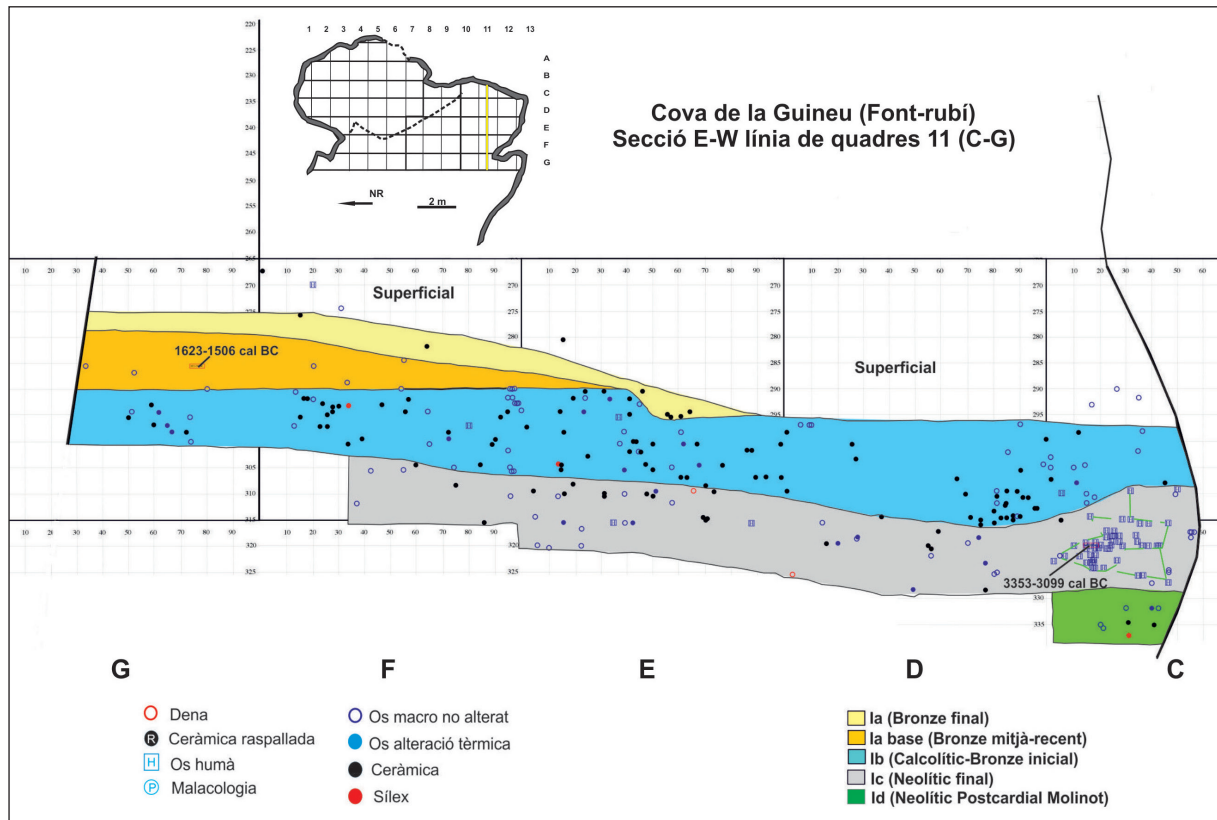

Figura 2. Estratigrafia de la secció C-G a la línia 11 amb el material significatiu situat. Les mostres datades d'Ia (base) i d'Ic es van escollir d'aquesta secció

ció d'aquest nivell i això ha format, en alguns punts, palimpsestos. Després d'un moment d'aportació detrítica més important, en el qual no s'han detectat amb prou feines elements arqueològics (nivell Ib), es dona un altre episodi estratigràfic diferenciat, que comprèn el nivell Ic i els nivells del neolític antic i antic-mitjà (Id i Ie).

En aquests sectors, en les cronologies que tractem en aquest treball (de l'edat del bronze fins el neolític final), els nivells es veien clarament adossats a un gran bloc caigut de visera. A hores d'ara, considerem que es va desprendre després de les ocupacions postcardials a la cova.

En el primer tram, els quadres E7, E8, F7 i F8 van proporcionar una potència estratigràfica d'uns 2,5 m. Després del nivell superficial, es va excavar el nivell Ia, que presentava al sostre els episodis medieval primer i ibèric segon i a la base (separada per una franja de blocs) una ocupació de les darreries de l'edat del bronze.

Ben delimitat, per sota d'aquest, el nivell Ia(b) presenta una conjunt de materials del bronze mitjà-recent. Després de l'episodi estèril Ib, el nivell Ic ja presenta característiques similars al dipòsit funerari de l'interior de la cova, del neolític final-calcolític. En aquest cas, la coloració i la textura del nivell estratigràfic són progressivament comunes a les dels nivells del neolític antic i antic-mitjà, amb més aportació sedimentària i menys importància de les caigudes de blocs en la formació i la composició dels nivells. Cap a l'est de la cavitat (quadres B-C-D/7-8), la presència d'un graó, una possible estructura negativa del bronze recent-final i nombrosos caus van dificultar la tasca de resseguir aquesta seqüència en aquella direcció.

Al Sector Exterior s'hi va començar a intervenir l'any 1999 (quadres C-G/10-13), amb una aturada de cinc anys, durant la qual es va intervenir al Sector Ampliació (2005-2010). Des de l'any 2011 s'hi intervé de manera exclusiva. Es tracta d'un tram ampli amb morfologia

d'abric, protegit de les inclemències del temps per una paret de la cova i pel gran bloc després de la visera. No ha estat afectat per remocions clandestines i la presència de caus és menor que en altres parts del jaciment.

La seva seqüència és similar a la detectada al Sector Davant Cova, en un espai que assoleix pràcticament els 15 m² d'extensió. Fins ara s'han pogut excavar totalment els nivells superficial, Ia, Ia(b), Ib i pràcticament tot l'Ic. En la darrera campanya d'excavacions (2015) es va arribar en dos quadres al sostre del nivell Id, de cronologia postcardial.

Els nivells excavats fins ara són detrítics i argilosos (amb un component de sorres molt baix). El volum dels blocs sembla anar decreixent a mesura que s'aprofundeix en la seqüència. Destaquem que en els nivells Ia i Ia(b) els blocs són de decimètrics a quasi mètrics. Aquestes mesures canvien substancialment ja a la base del nivell Ia(b) i als nivells Ib i Ic, amb clasts centimètrics predominants i escassos blocs. Culturalment, el nivell Ia té una clara continuïtat amb el sector Davant Cova, amb una cronologia del bronze final; el nivell Ia(b) no es trobaria representat en aquest sector. El nivell Ib, abans pràcticament estèril, representa aquí un episodi entre el calcolític i el bronze inicial. El nivell Ic, igual que a Davant Cova i a l'interior de la cavitat, es correspon amb una utilització del neolític final.

La matriu sedimentària també va variant a mesura que es canvia de nivell. Els estrats superiors tenen una coloració més fosca, amb un component orgànic prou important, de textura plàstica. En canvi, els nivells inferiors tenen una coloració rogenca (fruit de la lixiviació) i un component més sorrenc.

4.1. Les estructures

Tot i la dificultat de reconèixer arqueològicament les estructures negatives en estrats com els del Sector Exterior, hem pogut detectar alguns elements que definirem a continuació.

Del contacte entre el nivell superficial i el nivell Ia es va documentar una estructura de caracterització difícil. Sobre una plataforma de

blocs col·locats de manera plana es van recuperar les restes d'un oviceprí (gairebé) complet en posició anatòmica, relativament alterat per fenòmens postdeposicionals i per un cau. La cultura material associada té una cronologia ibèrica. El fet que, a més, aquesta estructura estigués situada sota l'únic degotall actiu de la cova li confereix, probablement, un significat cultural.

Del nivell Ia tenim una estructura de combustió relativament plana amb limitació de blocs a cavall dels quadres F7 i F8 (fig. 3 inferior). Es trobava al tram superior del nivell i a poca distància s'hi va coordinar material ceràmic ibèric. No obstant això, la cultura material directament associada ja és de l'edat del bronze. L'estructura mesurava uns 65 cm de llarg per 55 cm d'amplada. A l'interior del fogar es recuperaren restes faunístiques, algunes de les quals cremades i/o calcinades.

En aquest mateix nivell, al quadre E9 i als sectors propers s'ha determinat l'existència d'una possible fossa de grans dimensions, amb una profunditat de més de 100 cm i que contenia nombrosos materials del bronze final i una gran quantitat de biomaterials.

Al nivell Ia(b) s'hi ha documentat una segona estructura de combustió, a cavall dels quadres G11 i F11 (fig. 3 superior). També era plana i estava limitada per blocs (alguns termoalterats) només per la seva banda nord. Bona part de l'estructura es trobava rentada. Al voltant de l'estructura s'hi van recuperar poques restes materials, però, en canvi, estava rodejada de costelles de bòvid. Aquest fogar estava assentat i amortitzava un forat de pal de 14 cm de diàmetre per 9 cm de profunditat. En el mateix nivell Ia(b) s'han pogut excavar altres (3) estructures negatives de petites dimensions, que determinem a hores d'ara com a forats de pal. Per últim, al racó sud del jaciment (quadre F12) s'ha excavat recentment una possible estructura negativa de mida gran, amb més de 100 cm de diàmetre màxim i una potència encara indeterminada. A l'interior d'aquesta estructura, molt rica en material arqueològic, es va recuperar també l'extrem d'una extremitat de *Canis* sp. en posició anatòmica estricta. A hores d'ara no podem estar segurs de si és un acte accidental o potser cultural.

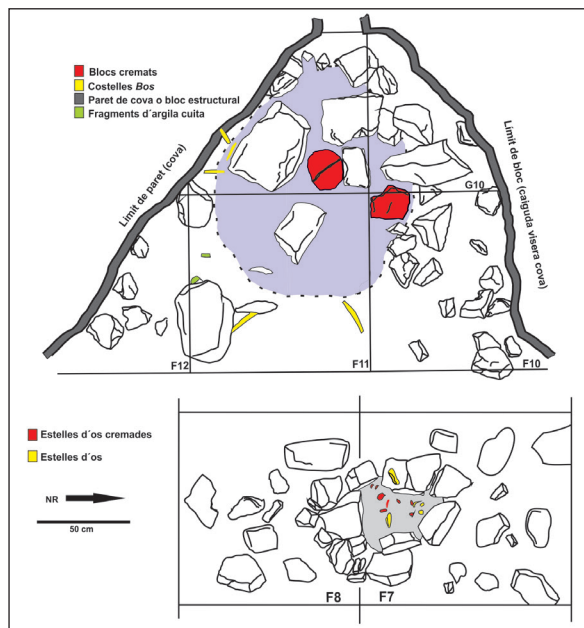

Figura 3. Estructures de combustió del Sector Exterior i Sector Davant Cova

4.2. La inhumació primària a C-11

Durant la campanya del 2013 es va documentar una inhumació primària al quadre C11 del Sector Exterior (fig. 4), en una petita fornícula de la paret est d'aquest tram del jaciment. Segons la datació radiocarbònica i la correlació estratigràfica (nivell Ic), l'individu va ser inhumat durant l'inici del neolític final.

Es tracta d'un individu infantil de 3-4 anys segons la dentició i les mesures de l'ili i l'húmer (Crétot, 1978; Rissech *et al.*, 2013). El sexe

no s'ha pogut determinar a causa de la manca de trets dimòrfics en individus infantils abans del brot puberal.

L'índex de preservació total de l'individu segons Alesan i altres (1990) és del 59,1% tenint en compte totes les regions anatòmiques. En total, és un índex de preservació baix, en què apareixen millor representades les extremitats superiors i inferiors i com a menys representades, les cintures escapular i pelviana.

Pel que fa al ritual funerari, sembla que l'individu va ser dipositat de manera aïllada recolzat a la paret est del Sector Exterior de la cova (fig. 1). Probablement, l'individu anava embolcallat amb algun tipus de teixit, que va fer que durant la descomposició del cos tots els ossos quedessin superposats; en primer lloc, parts de l'esquelet axial, com costelles i vèrtebres; a continuació, les extremitats superiors, i per últim, la cintura pelviana i les extremitats inferiors (1-d). Es van detectar alguns desplaçament d'ossos no només fruit de l'acció gravitacional, i també algunes fractures post mortem, factors que ens indiquen que la inhumació va patir certs moviments, els quals, ara per ara, no es poden justificar completament.

Un dels elements més problemàtics a l'hora de determinar el tipus d'inhumació i les seves característiques és la presència de certs materials que podrien ser considerats com a aixovar i que es trobaven al seu voltant, però no clarament relacionats. Entre aquests destaca un

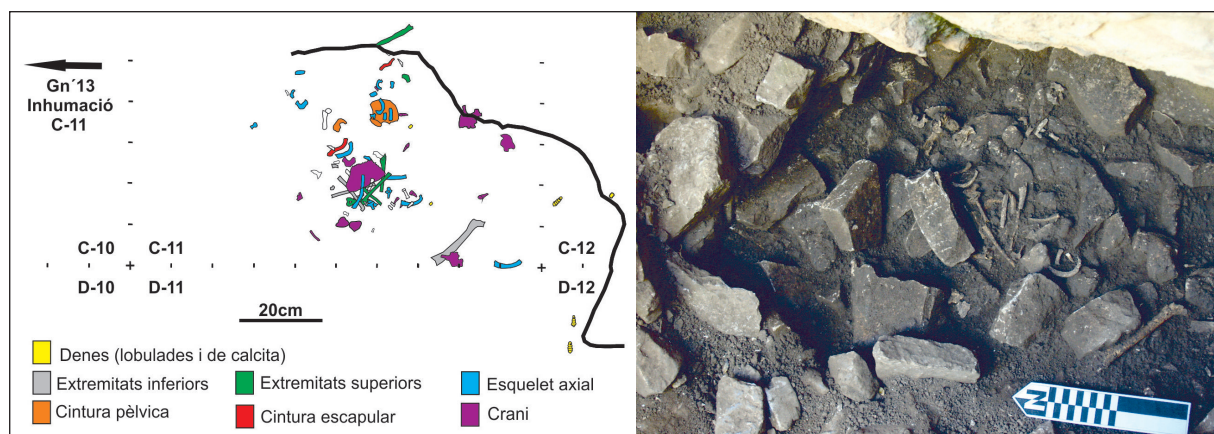

Figura 4. Inhumació primària infantil a C-11

conjunt de cinc denes lobulades i quatre denes de barrilet sobre calcita.

L'escassetat d'inhumacions primàries en cova (infantils o adultes) durant aquesta fase i, per tant, la impossibilitat d'establir la relació directa entre inhumat i aixovar en la majoria de coves sepulcral, no ens permet ara per ara establir una relació clara entre la inhumació i els elements esmentats.

5 Els horitzons culturals i les datacions disponibles

Atesa l'escassa diferenciació dels nivells a causa de l'homogeneïtat en la matriu i la presència de grans blocs, la reconstrucció estratigràfica del sector no sempre ha estat fàcil. Per això s'ha procedit a una tasca extensa i laboriosa de reconstrucció de l'estratigrafia a partir de la projecció dels nivells. Només quan s'ha pogut determinar que una mostra era considerada fiable, dins una estructura o en nivell dispers, ha estat enviada a datar.

Del Sector Exterior i el Sector Davant Cova hem obtingut dotze datacions, de les quals onze AMS i una convencional. Malgrat això, aquesta darrera (Gif-10027) pot ser considerada de la mateixa naturalesa perquè es va emprar un únic tronc cremat. S'han realitzat un total de quatre datacions per al nivell Ia, una per als nivells Ia (base) i Ib i dues per al nivell Ic, que omplen tot el lapse cronocultural excavat fins ara al Sector Exterior, des del bron-

ze final fins el neolític final. Els nivells i les datacions del neolític postcardial i el neolític cardial (Sector Davant Cova) es presentaran en altres treballs.

Els percentatges de $^{13}\text{C}/^{12}\text{C}$ ratio es poden considerar com a òptims, tant pels carbons (entre c. 24-26⁰/100) com per les restes òssies (entre 16-20⁰/100). Els resultats, ben ajustats a la cultura material disponible, s'analitzaran a continuació.

Les ocupacions del bronze recent-final (nivell Ia) se situen entre c. 1350-1000 cal. aC, encara que la datació Gif-10027, a causa de la seva àmplia variació estàndard, allarga aquesta densitat fins a c. 850 cal. aC. La cultura material d'aquesta fase està formada per un conjunt ceràmic no gaire ampli, amb vores bisellades, nombrosos efectius d'un gran vas amb acanalats i alguns efectius de cordons impresos combinats amb coll en angle.

A la base del nivell Ia(b) hi ha un petita concentració de materials, que es podrien associar al bronze mitjà, entre els quals destaca un exemplar d'apèndix de botó, perfils en S, vores impreses, etc. Aquest episodi està representat únicament per la datació OxA-29339 i es localitzaria c. 1620-1500 cal. aC. Tot i aquesta datació, cal remarcar la manca quasi absoluta d'elements típics, com les ceràmiques amb acabats engrutats i les decoracions de cordons impresos.

El nivell Ib té una datació entre c. 2200-1950 cal. aC, procedent d'una estructura negativa tocant a la paret sud del jaciment. El material

Taula 1. Datacions del Sector Exterior i el Sector Davant Cova de l'edat del bronze i el neolític final de la Cova de la Guineu. Calibratge amb el programa OxCal 4.2.4 (Bronk Ramsey, 2009) i la corba IntCal'13 (Reimer et al., 2013)

Nivell	Mostra	Referència	D13C	Data BP	SD	Cal. aC 2σ
Ia	Carbó no determinat	Gif-10027	23.84	2830	80	1212-827
Ia	Carbó <i>Quercus</i> sp. perennifoli	OxA-23640	26.02	2941	26	1225-1050
Ia	Molar <i>Ovis aries</i>	Beta-414541	18.8	2950	30	1260-1051
Ia	Carbó no determinat	OxA-23642	26.04	3030	26	1392-1210
Ia (base)	Carbó <i>Quercus</i> sp.	OxA-29339	24.28	3289	26	1623-1506
Ib	Metàpode <i>Canis</i> sp.	Beta-414542	19.5	3690	30	2196-1977
Ic exterior	Carbó <i>Quercus</i> sp. perennifoli	OxA-23641	24.72	4156	28	2878-2632

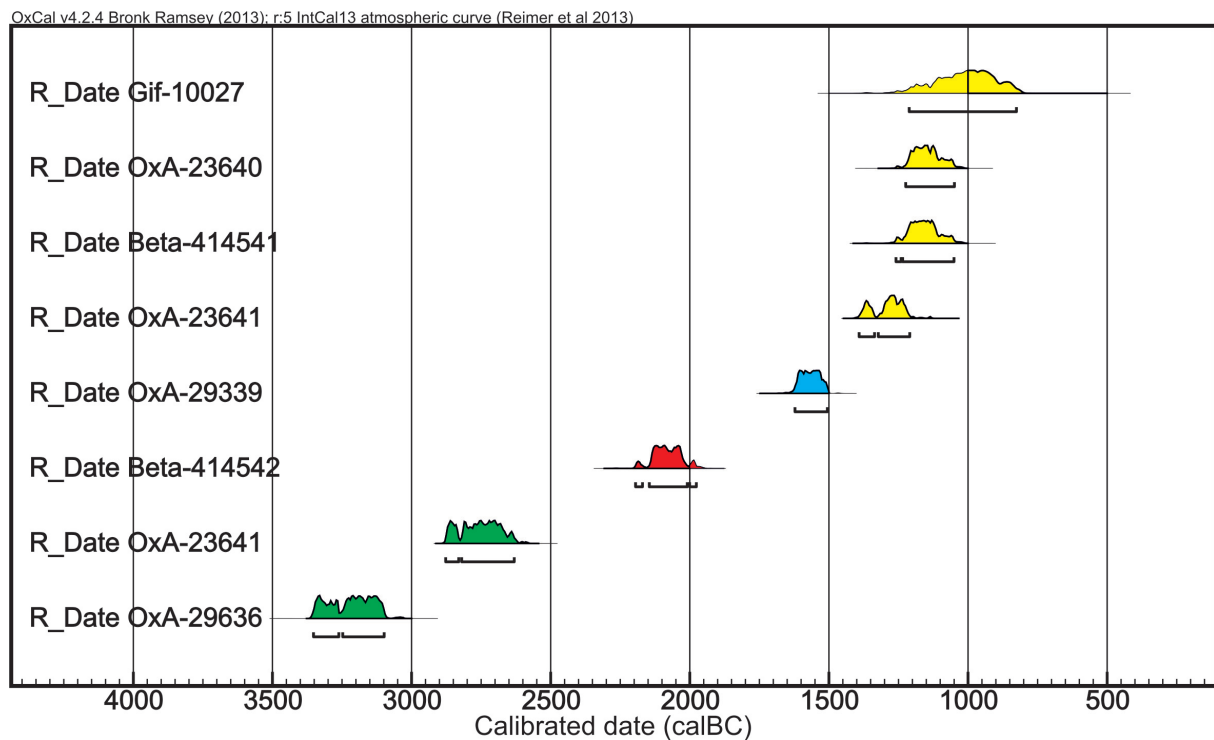

Figura 5. Representació gaussiana de les datacions radiocarbòniques de la Cova de la Guineu. OxCal v.4.2 (Bronk Ramsey, 2009) i corba IntCal'13 (Reimer et al., 2013). En groc, les datacions del nivell Ia (bronze final); en blau, les del nivell Ia (base) (bronze mitjà); en vermell, les del nivell Ib (calcolític-bronze inicial), i en verd, les del nivell Ic (neolític final)

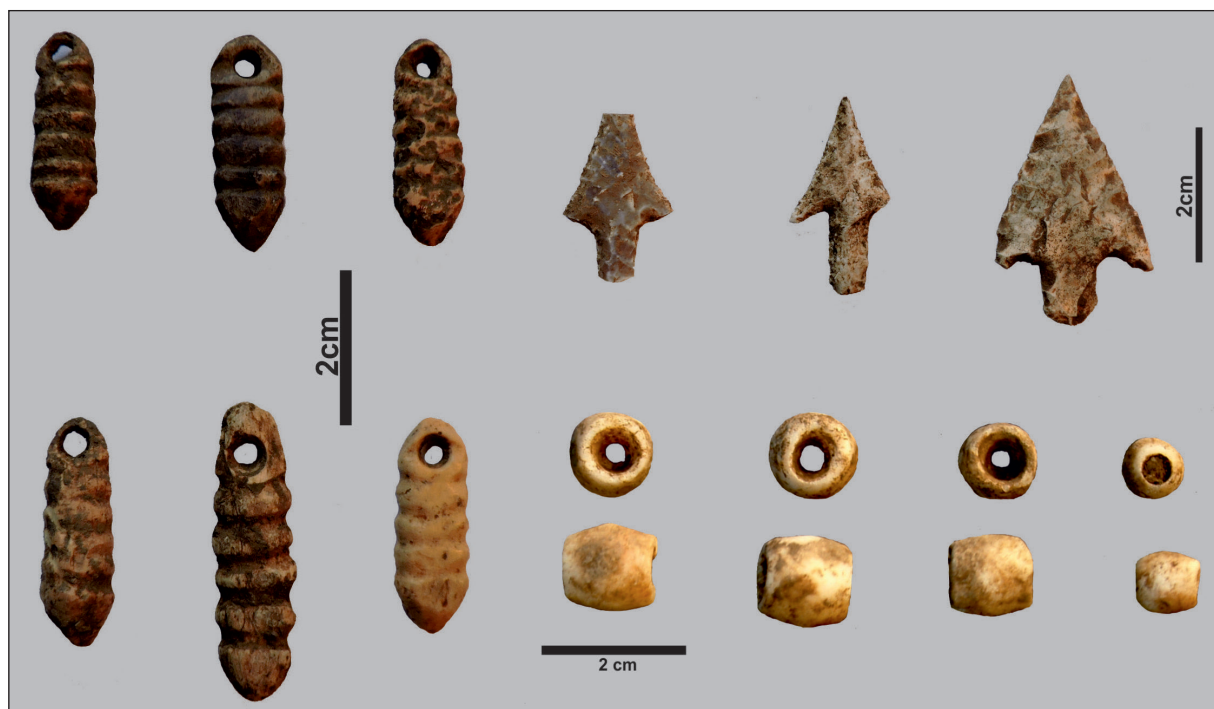
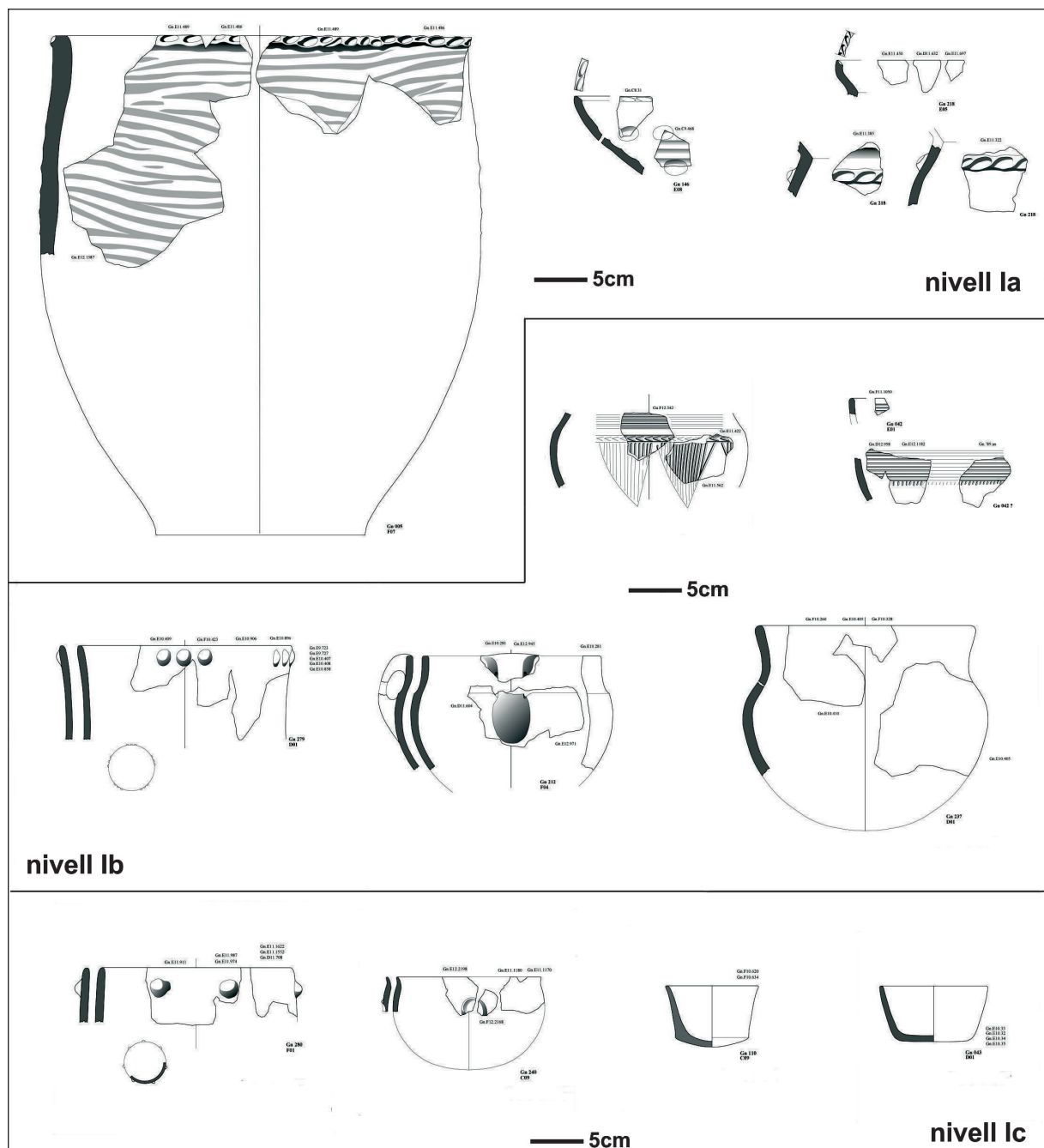

Figura 6. Denes lobulades i de calcita del nivell Ic i puntes de sageta amb aletes i peduncle del nivell Ib

associat a aquest nivell és un conjunt de vasos campaniformes amb decoracions a base de triangles incisos, amb algun vas de mida molt gran. Aquestes característiques i la datació disponible certifiquen la seva pertinença al tipus regional Salomó. No obstant això, més important que aquest conjunt és la documentació d'un ampli grup de vasos d'acompanyament (per sobre d'un centenar). També hem

recuperat un lot de quatre puntes amb aletes i peduncle, així com dos botons amb perforació en V i un punxó de coure.

Del nivell Ic tenim dues datacions. La primera es va realitzar sobre un carbó del Sector Davant Cova. L'objectiu era obtenir una datació sobre resta no humana del nivell exterior equivalent a la zona d'enterraments col·lectius (dins la cova). Va proporcionar una datació en-

Dibuixos: Josep Mestres

Figura 7. Selecció del repertori ceràmic de la Cova de la Guineu

tre 2900-2650 cal. aC. La segona datació es va obtenir d'una resta humana de la inhumació individual infantil del quadre C-11, ja esmentada anteriorment. La datació resultant, netament anterior a l'anterior, és de 3350-3100 cal. aC. El conjunt ceràmic d'aquest nivell no és gaire, significatiu ja que no s'han documentat en cap cas els elements característics verazians (doble mugró superposat, cordons llisos, pastilles repujades, etc.). No obstant això, hem recuperat un notable conjunt ceràmic a base de bols llisos de mides diferents, dos vasos amb carena molt baixa de tipus cubilet i efectius esfèrics amb corona de mugrons. Una altre element destacat d'aquest nivell és la presència de les denes d'os lobulades paral·leles i també de les denes de calcita. Bona part d'aquest conjunt, a més, es va recuperar a redós de la inhumació infantil. No obstant això, l'alteració del conjunt no ha permès determinar que es tracti d'aixovar.

A causa d'irregularitats a la corba de calibratge (*wiggle-matches* a Reimer *et al.*, 2013), l'homogeneïtat aparent de les datacions en format BP del nivell Ia no es veu reflectida en el test T i el Chi-2. Per aquest motiu, hem de considerar, de manera provisional, que representen tres moments diferents d'utilització. Les datacions dels nivells Ia (base) i Ib no es poden comparar amb cap altra, ja que actualment només en disposem d'una. Per últim, les datacions del nivell Ic són homogènies per caracteritzar un horitzó del neolític final-calcolític, però mostren amb claredat dos moments ben diferenciats, un de més antic i clarament associat a les representacions més antigues del neolític final verazià (Martín i Mestres, 2002) i un altre, de més recent, que mostra un episodi més avançat i ple de l'horitzó neolític final-calcolític.

6 Conclusions

Durant les darreres deu campanyes, a la Cova de la Guineu hem pogut detectar una seqüència encara mal coneguda a Catalunya, com és el pas del neolític final fins al bronze final, en què destaca un nivell calcolític gairebé inèdit a casa nostra o, en tot cas, molt poc publicat.

Si fem un repàs territorial de les cronologies esmentades en aquest treball, els usos de les coves com a indrets funeraris en el neolític final són molt comuns arreu del territori. Els darrers exemples publicats són els de la Cova de l'Avi (Daura *et al.*, 2015) o la Cova del Pantà de Foix (Cebrià *et al.*, 2013), entre molts altres. En tot cas, és destacable que a la Guineu s'hagi excavat una inhumació primària infantil fora de l'àmbit d'inhumació prioritari, el paradolmen del Sector Cova (Pedro, 2016; Oms *et al.*, 2016). D'aquest moment en destaca sobretot la presència del lot de denes lobulades, només documentat abans a la Cova Colomera CE9 (Oms *et al.*, 2010) i, fora de context, a l'Avi. A escala territorial, el neolític final es troba ben representat al Penedès, tant en coves com a l'aire lliure. És aquest darrer el que ha proporcionat dades més recents, a jaciments com la Serreta i Cinc Ponts (Esteve *et al.*, 2012).

A continuació, tal com s'ha dit, els nivells calcolítics són mal coneguts a Catalunya. Un dels conjunts publicats darrerament és el del Bosc del Quer (de Castro i Carlús, 2014), així com el de l'Institut de Manlleu (Boquer *et al.*, 1995), ambdós establiments a l'aire lliure a la comarca d'Osona. En el cas de la Guineu, les dades preliminars indiquen que es tractaria d'algun tipus d'establiment puntual, amb prop de dos-cents vasos i nombroses restes faunístiques i d'altres biomaterials. Cal recordar que, uns pocs segles o anys abans, l'espai immediat del Sector Cova fou emprat per inhumar-hi una cinquantena d'individus. A hores d'ara, doncs, ens és difícil caracteritzar la naturalesa d'aquest establiment. Si ens centrem estrictament en el material campaniforme tardà, al Penedès és molt més comú en cova que no pas a l'aire lliure. Entre els primers destaquen el cas de l'Esquerda de les Roques del Pany (Grivé, 1932) i el de la cova de la Font del Molinot (Baldellou i Mestres, 1977), i entre els segons, Cinc Ponts (Esteve *et al.*, 2012) i Olèrdola (Mestres, 2008). El bronze inicial té una presència més important a la regió i també més equilibrada en tots els biòtops, tot i que amb un pes més rellevant als jaciments de la plana, com ara el Camp Cinzano (Amorós, 2008), el Mas d'en Boixos (Bouso *et al.*, 2004),

el Pou Nou i els Cirerers, entre altres (Mestres i Esteve, 2016). En canvi, el bronze final representa un canvi de dinàmica destacable. La plana penedesenca sembla desocupar-se en gran manera (Mestres i Esteve, 2016) i les poques traces d'aquest període es localitzen en cavitats com ara la Cova de la Guineu.

D'aquesta manera, la seqüència de la Guineu esdevé una referència pel que fa al desenvolupament arqueostratigràfic i el volum de materials. En els propers anys s'extraurà el gran bloc després de la visera i es continuaran excavant en extensió els nivells del neolític postcardial i del neolític cardial que encara resten per treballar als sectors Davant Cova i Exterior. Això, combinat amb el nombre ingent de dades que ha proporcionat la plana penedesenca i que, en bona part, resten inèdites i estan en procés d'anàlisi, fan del Penedès una de les àrees amb més potencial de l'arqueologia catalana.

Bibliografia

- ALESAN, A. (1990). *Estudi d'una població sub-adulta de l'Edat del Ferro: demografia, antropometria i creixement*. Tesi de Màster en Biologia Humana. Universitat Autònoma de Barcelona.
- AMORÓS, J. (2008). *Memòria de la intervenció arqueològica preventiva al Camp Cinzano 2004-2005 (Vilafranca del Penedès, Alt Penedès)*. Arxiu del Servei d'Arqueologia i Paleontologia, núm. 6970.
- BALDELLOU, V. (1979-80). "Excavaciones arqueológicas en la "Cova del Bolet". *Pyrenae*, 15-16, p. 61-114.
- BALDELLOU, V.; MESTRES, J. (1977). "La Cova de la Font del Molinot. Una nueva facies Neolítica". XIV Congreso Nacional de Arqueología, Vitoria, 1975. Vitoria, p. 249-252.
- BERGADÀ, M.; CEBRIÀ, A.; MESTRES, J. (2005). "Prácticas de estabulación durante el Neolítico Antiguo en Cataluña a través de la micromorfología: cueva de la Guineu (Font-rubí, Alt Penedès, Barcelona)". Actas del IIIer Congreso del Neolítico de la Península Ibérica (Santander, 2003). Monografías del Instituto Internacional de Investigaciones Prehistóricas de Cantabria, 1. Santander, p. 187-196.
- BOQUER, S.; BOSCH, J.; CRUELLS, W.; MIRET, J.; MOLIST, M.; RODÓN, T. (1995). *El jaciment de l'Institut de Batxillerat Antoni Pous. Un assentament a l'aire lliure de finals del calcolític*. Manlleu, Osona. Memòries d'Intervencions Arqueològiques a Catalunya, 16. Generalitat de Catalunya. Departament de Cultura.
- BOSCH GIMPERA, P. (1923). "Les coves properes a la costa catalana". *Anuari de l'Institut d'Estudis Catalans*, 6. Institut d'Estudis Catalans. Barcelona, p. 477.
- BOUSO, M.; ESTEVE, X.; FARRÉ, J.; FELIU, J. M.; MESTRES, J.; PALOMO, A.; RODRÍGUEZ, A.; SENABRE, M. R. (2004). "Anàlisi comparatiu de dos assentaments del bronze inicial a la depressió prelitoral catalana: Can Roqueta II (Sabadell, Vallès Occidental) i Mas d'en Boixos-1 (Pacs del Penedès, Alt Penedès)". *Cypsela*, 15, p. 73-101.
- BRONK RAMSEY, C. (2013). *OxCal 4.2.2 Manual*. <https://c14.arch.ox.ac.uk>
- CEBRIÀ, A.; FULLOLA, J. M.; LOPEZ-ONAINDIA, D.; MANGADO, X.; NADAL, J.; OLLÉ, A.; OMS, X.; PEDRO, M.; RUIZ, J.; SUBIRÀ, E.; TORRENTE, A.; VERGÈS, J. M. (2013). "La cova sepulcral del pantà de Foix (Castellet i la Gornal). De jaciment arraconat a jaciment modèlic". *III Monografies del Foix, III Trobada d'Estudiosos del Foix* (Castell de Castellet, 31 de maig de 2012). Documents de Treball, Sèrie-Territori, 24. Diputació de Barcelona. Barcelona, p. 184-194.
- CRÉTOT, M. (1978) *L'arcade dentaire humaine (Morphologie)*. Julien Prélat. Paris.
- DAURA, J.; SANZ, M.; OMS, F. X.; PEDRO, M.; MARTÍNEZ, P.; TEJERO, J. M.; MANGADO, X.; VAQUER, J.; LÓPEZ-CACHERO, J.; ASENSIO, A.; ÀLVAREZ, R.; FULLOLA, J. M.; PETIT, M. A. (2015). La Cova de l'Avi (Vallirana, Barcelona) y el inicio del Neolítico final en el NE de la Península Ibérica. Inhumaciones

- colectivas y nuevas redes de intercambio. *Trabajos de Prehistoria*, 72 (2), p. 320-334.
- DE CASTRO, O.; CARLÚS, X. (2014). Intervenció arqueològica al Bosc del Quer (Sant Julià de Vilatorrada, Osona). *Tribuna d'Arqueologia* 2011-2012, p. 39-75.
- EQUIP GUINEU (1995). "Elaboració d'una cro-neostratigrafia per la prehistòria del Penedès". *Tribuna d'Arqueologia*, 1993-1994. Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya. Barcelona, p. 7-24.
- ESTEVE, X.; MARTÍN, P.; OMS, F. X.; JORNET, R.; LÓPEZ, D. (2012). "Intervencions arqueològiques als enllaços de l'autopista AP-7 de Vilafranca del Penedès: nous assentaments prehistòrics a l'aire lliure al Penedès". *Tribuna d'Arqueologia*, 2010-2011. Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya. Barcelona, p. 23-39.
- FARRÉ, J.; MESTRES, J.; SENABRE, M. R.; FELLIU, J. M. (2002). "El jaciment de Mas d'en Boixos (Pacs, Alt Penedès). Un espai utilitzat des del Neolític fins a l'època ibèrica". *Tribuna d'Arqueologia* 1998-1999. Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya. Barcelona, p. 113-134.
- GIRÓ, P. (1947-1948). "Cuevas del Bolet (Mediona)", *Ampurias* IX-X, p. 261.
- GRIVÉ, M. (1932). "L'Esquerda de les Roques del Pany (Penedès)". *Anuari de l'Institut d'Estudis Catalans*, MCMXXVII-XXXI. Institut d'Estudis Catalans. Barcelona, p. 19-33.
- MARTÍN, A.; MESTRES, J. S. (2002). "Periodització des de la fi del neolític a l'edat del bronze a la Catalunya sud-pirinenca. Cronologia relativa i absoluta". XII Congrés Internacional de Puigcerdà: Pirineus i veïns al 3r mil·lenni aC. De la fi del neolític a l'edat del bronze entre l'Ebre i la Garona (Puigcerdà 2000), p. 77-130.
- MESTRES, J. (1981-82). "Avançament a l'estudi del jaciment de les Guixeres de Vilobi". *Pyrenae*, 17-18, p. 35-53.
- MESTRES, J. (1987). "La indústria lítica en sílex del neolític antic de les Guixeres de Vilobi", *Olerdulae*, any XII, núm. 1-2-3-4. Museu de Vilafranca. Vilafranca del Penedès, p. 5-71.
- MESTRES, J. (1988-89). "Les sepultures neolítiques de l'Hort d'en Grimau (Castellví de la Marca, Alt Penedès)". *Olerdulae*, any XIII-XIV, núm. 1-2-3-4. Museu de Vilafranca. Vilafranca del Penedès, p. 97-129.
- MESTRES, J. (2008). "La ceràmica a mà prehistòrica. Calcolític i edat del bronze". A: Molist, N. (ed.). *La intervenció al sector 01 del Conjunt Històric d'Olèrdola. De la prehistòria a l'etapa romana (campanyes 1995-2006)*. Monografies d'Olèrdola, 2. Museu d'Arqueologia de Catalunya-Olèrdola. Barcelona, p. 287-289.
- MESTRES, J.; NADAL, J.; SENABRE, M. R.; SOCIAS, J.; MORAGAS, N. (1997). "El Pujole de Moja (Olèrdola, Alt Penedès), ocupació d'un territori durant el neolític i la primera edat del ferro". *Tribuna d'Arqueologia*, 1995-1996. Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya. Barcelona, p. 121-148.
- MORALES, J. I.; CEBRIÀ, A.; MESTRES, J.; OMS, F. X.; ALLUÉ, E. (2013). "La cova de la Guineu. 12.000 anys de presència humana a les capçaleres del Foix". *III Monografies del Foix, III Trobada d'Estudiosos del Foix* (Castell de Castellet, 31 de maig de 2012). Documents de Treball. Sèrie-Territori, 24. Diputació de Barcelona. Barcelona, p. 172-183.
- OMS, F. X.; PEDRO, M.; BARGALLÓ, A.; LÓPEZ-GARCÍA, J. M.; MORALES, J. I.; SOLÉ, À. (2010). "El projecte arqueològic a la serra del Montsec (Pallars Jussà). Noves dades per al coneixement del neolític i edat del bronze al Prepirineu de Lleida". Grup de Prehistòria del Solsonès (ed.): *2n Col·loqui d'Arqueologia d'Odèn (el Solsonès). Home i territori: darreres investigacions al Prepirineu lleidatà 2006-2008 (Odèn 2009)*, p. 39-46.
- OMS, F. X.; ESTEVE, X.; MESTRES, J.; MARTÍN, P.; MARTINS, H. (2014). "La neolitització del nord-est de la Península Ibèrica: dades radiocarbòniques i culturals dels assentaments al aire lliure del Penedès". *Trabajos de Prehistoria*, 71 (1), p. 43-56.

- OMS, F. X.; CEBRIÀ, A.; MESTRES, J.; MORALES, J. I.; PEDRO, M.; VERGÈS, J. M. (2016). “Campaniforme i metal·lúrgia en un espai sepulcral del III mil·lenni cal. BC: la cova de la Guineu (Font-rubí, Alt Penedès)”. Jornades d’Arqueologia del Penedès (Vilafranca del Penedès, 21 i 22 d’octubre de 2011). Institut d’Estudis Penedesencs. Vilafranca del Penedès.
- PEDRO, M. (2015). “Les coves paradolmèniques de la serralada prelitoral penedesenca”. Jornades d’Arqueologia del Penedès (Vilafranca del Penedès, 21 i 22 d’octubre de 2011). Institut d’Estudis Penedesencs. Vilafranca del Penedès.
- REIMER, P. J.; BARD, E.; BAYLISS, A.; BECK, J. W.; BLACKWELL, P. G.; BRONK RAMSEY, C.; BUCK, C. E.; CHENG, H.; EDWARDS, R. L.; FRIEDRICH, M.; GROOTES, P. M.; GUILDERSON, T. P.; HAFLIDASON, H.; HAJDAS, I.; HATTÉ, C.; HEATON, T. J.; HOFFMANN, D. L.; HOGG, A. G.; HUGHEN, K. A.; KAISER, K. F.; KROMER, B.; MANNING, S. W.; NIU, M.; REIMER, R. W.; RICHARDS, D. A.; SCOTT, E. M.; SOUTHON, J. R.; STAFF, R. A.; TURNER, C. S. M.; VAN DER PLICHT, J. (2013). “IntCal13 and Marine13 radiocarbon age calibration curves 0–50,000 years cal BP”. *Radiocarbon* 55 (4), p. 1.869-1.887.
- RISSECH, C.; LÓPEZ-COSTAS, O.; TURBON, D. (2013). “Humeral development from the neonatal period to skeletal maturity-Application in age and sex assessment”. *International Journal of Legal Medicine*, 127, p. 201-212.